

ЦЕВАТ ГЕГА

ЗА ИЗВОРИТЕ НА ПОЕТСКАТА ИНСПИРАЦИЈА НА ПРЛИЧЕВ ЗА ПОЕМАТА „СКЕНДЕРБЕЈ“ И ЗА ПРЕПЕВОТ И КРИТИЧКАТА МИСЛА НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК

Првото прашање што се наметнува како императив за еден поточен одговор, со цел за натамошно аналитичко разгледување на сите други прашања што би биле предмет на разгледување, секако е прашањето за *извори* на темава што ја третира Прличев, извор кој не само што е користен со едно големо умевање „туку му служел и како поетска инспирација на овој прогресивен македонски романтичар, на овој „втор Омер“ од втората половина на XIX век.

Гледано од аспект на времето кога ја напишал поемата „Скендербеј“, а тоа е 1861 година, време кога Прличев вторпат се подготвува да земе учество на книжевниот конкурс во Атина, врз база на библиографско-историската и книжевната фактографија со која располагаме, волни сме да ги евидентираме, во прв ред, тие историски и книжевни дела, што по една здрава логика, на македонскиот романтичар му служеле како врукот на историската фактографија и како поетска инспирација. Од сето тоа множество разни дела, напишани во текот на вековите и на разни европски јазици, како посебно би го одвоиле поетското дело на *Качиќ Андрија Миошиќ* (1704 - 1760), на овој истакнат хрватски поет и филозоф, под наслов *Разговор угодни народа славинскога* (1756 и 1759), во кое е инкорпорирана и поемата за Скендербег.

Но во XIX век, кога националните ослободителни движења на поробените народи на Балканот зедоа широки размери и кога националните книжевности, под влијание на европскиот прогресивен романтизам, се карактеризираат, пред се, со својата патриотска тематика и со свој револуционерен дух, Скендербег со своето херојство, кај многу автори, станува најпримамлива личност за историско и книжевно третирање. Така, во 1812 година *Јоанис Баилас* ќе ја преведе на грчки јазик и ќе ја издаде во Москва „Историјата на Скендербе“* Потоа, токму на грчка почва, ќе живее и активно ќе учествува во познатото грчко востание и големиот англиски револуционерен романтичар *Џорџ Гордон Бајрон* (1788 - 1824), кој во своето дело „Патешествијата на Чаилд Харолд“, на

едно место, со голема почит ќе зборува за Албанците и за Скендербег. Во 1824 година во Лајпциг германскиот поет Krug von Nidda (1776 - 1843) ќе ја објави епоката поема „Скендербе“¹. Еден друг автор, исто така во текот на оваа деценија, конкретно во 1828 година — познатиот српски комедиограф Јован Стерија Пайовиќ (1806 - 1856), во Будим ќе ја објави книшката Живот и витежка војевања славног кнеза епирскога Ѓорѓа Кастриота Скендербега и драмата со историска содржина *Скендербеј*. Една друга *Историја на Скендербеј* на грчки јазик ќе се печати во Атина во 1848 година, следена со една посебна посвета на хероите на ослободителната војна, факт што доста зборува за големата популарност на албанскиот национален херој и меѓу грчкиот народ. Во предговорот на оваа книга, меѓу другото, се наведува и следното:

„Од војните во XV век, ако некој е почестен да се нарекува
голем, тогаш тој, без сомневање, е албанскиот херој Скендербеј“.²

На мислење сме дека овие, а можеби и други дела, Прличев ги познавал, ги проучил и ги користел како извори за составување на својата поема *Скендербеј*.

Во врска со можните извори што ги користел Прличев за својата тема, доста убедливо зборува и академикот професор д-р Оливера Јашар-Настјева во својот труд *За Скендербеј кај Григор Прличев*³, во кој, покрај објективните причини што ги имал македонскиот романтичар за да се нафати со оваа тема од историјата на албанскиот народ, наведува дека посебна улога веројатно има одиграно и моментот од субјективен карактер, па додава:

„Времето во кое живее и работи Григор Прличев и време на општо
будење на балканските народи, кои постепено стануваат свесни за
својата национална припадност. Некои, како Србите и Грците, веќе се
имаа донекаде избороено за своето национално и политичко
ослободување, а другите се приготвуваа да стапат на европската

* Ιωχης, Βαλας, Επιστομή της ιστορίας Γεωργίου του Καστριώτου, του επωνομασθε ντης Σκέντερμπεγ βασιλέως της Αλβανίας, Μεταφρασθείσα έχ του γαλλικού (Кратка историја на Герѓ Кастриоти, наречен Скендербег, крал на Албанија, преведена од француски), Москва, 1812. На мислење сме дека Прличев ова дело сигурно го познавал и дека му има послужено како извор за историска фактографија и како поетска инспирација.

¹ Krug von Nidda, Scanderbeg, heroischen Gedicht, Leipzig, 1924.

² Ιστορίας Γεωργίου Καστριώτου του επωνομασθεντος Σκέντερμπεγ Ιγεμονος της Αλβανίας. ΑίΗσα, 1848.

³ Instituti Albanologjik i Prishtines, Simpoziumi per Skenderbeun (9—12 maj 1968), Dr. Olivera Jašar-Nasteva, Za Skenderbeg kaj Grigor Prličev, Prishtine, 1969, c. 361—367.

политичка сцена како слободни народи. Во таа борба легендарната личност Скендербег, кој целиот свој живот беше го посветил на борбата против османците, можеше да значи поттик за оние што уште не се имаа здобиено со своја слобода, па во таа смисла можеше да го одушеви и нашиот поет“.⁴

Но, за разлика од некои автори, кои во своите поетски дела поголем простор му имаат посветено на историцизмот, на животот и борбените дела на Скендербеј, така како што всушност постапил и националниот и најголем албански поет романтичар Наим Фрашери во својата вредна, голема и високо-уметничка поема *Историја на Скендербеј*, напишана меѓу 1890 - 1895 година, а објавена во 1898 во Букурешт - Романија, Грилор Прличев -

„без да навлезе во заморувачки историцизам, зналечки одбрал една доминантна точка: Третата обсада на Кроја и убиството на Балабан во 1467 година. Ова определување му овозможило на авторот да не биде проликсен и да не повторува, туку да биде концизен во историсите моменти и во врска со главните ликови на поемата и вниманието да ни го концентрира повеќе кон главните ликови поставени еден спроти друг, двата од иста крв, двата големи стратегии и додека едниот, Скендербеј, се бори на чело на својот народ, за одбрана на својата татковина од странските поробувачи, другиот, Балабан, предавник на татковината, стои на чело на Турците против својот народ и својата татковина.“⁵

Прличев, инспириран од Скендербејовото херојство, опфатен од силата на епоко-херојскиот пламен, оставајќи настрана се лично и интимно, ќе и се обрати на Музата за да му го запали пламенот на инспирацијата -

„само со една цел: за да го овековечи со најубави стихови Скендербеја, цветот на , сите херои . . . и да . . . ни ја оживи таа епоха

⁴ Ибид, с. 362/3

⁵ Përliçev „Grigor, Skënderbeu, poemë, e përktheu Spiro Çomora, parathënien e shkruan: Pepo, Petraq-Spasse, Sterjo, Një këngëtar i madh i Skënderbeut, „Flaka e vëllazërimit“, Shkup, 1968, с. IX—X.

со сиот свој амбиент и со сите тие борци што се движат, што мислат, што се однесуваат, што дејствуваат и се борат како хомеровски херои за еден голем идеал, за да ја бранат татковината Албанија од османлиските напади.“⁶

Сето ова го прави еден поет неалбанец, го прави македонскиот национален поет како прв и за навек сосед на овие балкански простори и на ова наше заедничко, исто така, балканско поднебје, каде што со векови живееле и живеат и Албанците и Македонците, два мали народа, но секогаш горди и непотчинети во текот на историјата. И така Прличев го посадува семето и го става камен-темелникот на зближувањето и заедничкиот живот, на братството и единството меѓу народите како најхумана порака на сите албански и македонски преродбеници кон идните генерации. Во врска со ова, би додале дека Прличевиот Скендербег, така како што констатираат и Петрак Пепо со Стерјо Спасе -

„ја предводеше само албанската војска: навистина, тој се бореше за Албанија, но истовремено го бранеше и Балканот, па и цела Европа; затоа под неговата команда не беше само албанскиот народ, туку и други народи од Балканот.“⁷

Впрочем, тоа го докажуваат и стотици историски студии на разни европски автори што се занимавале со прашањето за Скендербег и за времето на неговото 25-годишно владеење во XV век, а во прв ред хуманистот и негов истакнат историчар и речиси современик, *Марин Барлеџи* (1450 - 1512) со своето многу познато дело *Historia de vita et gestis Scanderbegi, Epirotarum Principis* (Историја на животот и на делата на Скендербеј, принц на Епиротите), издадено во Рим во текот на 1508 - 1510 година. Овој истакнат албански историчар и хуманист, кога зборува за Горни Дебар, меѓу другото, го наведува и фактот дека покрај Албанци, овие места ги населуваат и *Трибали*, име со кое се нарекува едно племе уште во античко време, а со кое Барлети ш нарекува Македонските Словени од овие краишта⁸ и кои ги карактеризира како „јуначко племе во

⁶ Ибид, с. X.

⁷ Ибид, с. XI.

⁸ Barleti, Martin, *Historia e jetes dhe e veprave te Skenderbeut*, Rilindja, Prishtine, 1967, фусноста 6, с. 50.

војување, а и многу почитувано од Скендербеј за многуте јуначки заслуги и за беспримерната преданост. “⁹

Професор Оливера Јашар-Настева, во фуснотата број 25 од својот труд, ќе додаде:

„Не случајно меѓу јунаците што се борат на страна на Скендербег Прличев споменува личности чии имиња (како на пример Димко, Саво, Коте, Кицо и сл.) донекаде укажуваат *и* на своето потекло. Условите во кои македонското, албанското *и* влашкото население во овие краишта живеело биле исти, тие делеле иста судбина *и* се бореле заедно против тиранијата и насилниците. Токму оваа борба, која низ векови продолжувала, е и главната тема во двата speva, „Сердарот“ *и* „Скендербег“, на Григор Прличев. “¹⁰

За разлика од многу други поети, кои исто така пишувале за албанскиот национален херој Скендербеј, Прличев *верскиоѝ елементи* не го поставува на преден план: неговиот херој не се бори за да ги штити христијаните и христијанството. Напротив, актуелноста и големата идејно-уметничка вредност на Прличевата поема стои во самиот факт што неговиот главен херој се бори за ослободување на својата татковина и на другите поробени народи.

Како втор вруг на Прличевата поетска инспирација е *авѝохиѝониѝ* вругот, овој наш амбиент и ова наше поднебје; всушност, не само во албанската усна традиција, туку и во македонската во XIX век уште било живо сеќавањето за Скендербег и за неговите дела.¹¹ За ова ни сведочат собирачите на фолклорот во охридскиот и дебарскиот крај, *Кузман Шапкарев*¹², *Браќаѝа Миладиновѝ*¹³, и *П. Драганов*.¹⁴ Кога од *Авѝобиографијаѝа*¹⁵ на самиот Прличев дознаваме дека во текот на 1848/49 година цела една година учителствувал во Тирана, а потоа и во Охрид и Струшко, каде што веројатно имал ученици и од Албанија,

⁹ Ибид, с. 220 (Види и Љ. Басотова, Нашите краишта и луѓе во биографијата на Скендербег од Марин Барлети, Историја, Г. X. бр. 1, Скопје, 1974, с. 295—308).

¹⁰ Instituti Albanologjik i Prishtinës, Simpoziumi për Skënderbeun (9 - 12 maj 1968), Dr. Olivera Jašar-Nasteva, Za Skenderbeg kaj Grigor Prilev, Prishtinë, 1969, с. 365, фуснота 25

¹¹ Ибид, види ги гуснотите 9, 10, 11, 12, 13 и 14.

¹² Шапкарев, Кузман, Зборник от български народни умотворения, кн. III—VI, София, 1891 и VIII—IX 1892, 1894. (Види дел III од кн. III и IV, С. 98, песната Скендербеј и мома Битолска и легендата на с. 370.)

¹³ Български народни песни събрани од братя Миладиновци Димитри и Константин, Загреб, 1862, (Види ја и народната песна под реден број 190.)

¹⁴ П. Драганов, Македонско-славјански сборник с приложением словаря, Петербург, 1894.

¹⁵ Прличев, Григор, Автобиографија, „Македонска книга“, Скопје, 1967.

тогаш како да се надополнува уште повеќе нашето убедување во врска со неговата поетска инспирација од автохтониот врток.

„Сигурно е - констатираат Петраќ Пепо и Стерјо Спасе - дека Прличевиот престој во Тирана, иако краток, му ги дал сите можности да го запознае духот на нашиот народ (на албанскиот - наша забелешка, Ц. Г.), обичаите и неговата традиција, неговиот фолклор, а пред се, историјата, во прв ред епохата на Скендербеј, краиштата каде што се борел нашиот херој, чии што пејзажи ги насликарал со толкава точност во својата поема. Но ако кажеме дека Прличев само го запознал духот на нашиот народ, мислиме дека сме рекле многу малку. Тој го засакал нашиот народ со целото свое битие и нашата славна историја ќе стане неисцрпен врток за неговите најдобри поетски инспирации.“¹⁶

*
* *

Во вториот дел од своето излагање би сакал да се задржам на досегашните преводи - препеви на големото Прличево дело, конкретно на поемата *Скендербеј*, потоа на некои други поетски фрагменти од неговиот севкупен опус, како и на критичката мисла од албански и други автори објавена до денеска на албански јазик, во врска со името и поетското творештво на Григор Прличев.

Првиот превод на албански јазик на поемата *Скендербеј* од Г. Прличев, со која се подигнува еден траен поетски споменик на непокорениот албански јунак од XV век, е објавен во приштинското книжевно списание *Jetiia e re* (Нов живот) број 4 од 1962 година, стр. 565 - 585, а во превод на брачните другари *Садеџа* и *Есад Мекули*. Овој превод на албански е фрагментарен и опфаќа се на се 714 стиха, проследени со една подолга фуснота, во која се изнесени биографските елементи за Прличев и интегралната содржина на поемата. Овој превод е направен од македонски, од препевот на Георги Сталев, издаден во Скопје во

¹⁶ Përliçev, Grigor, Skënderbeu, poemë, e përktheu Spiro Çomora, parathënien e shkruan Pepo, Petraq-Spasse, Sterjo, Një këngëtar i madh i Skënderbeut, „Flaka e vëllazërimit“, Shkup, 1967, c. VI.

1961 година.¹⁷ И додека

„во македонскиот препев на Георги Сталев се употребени два вида петнаесетерци: од стих 1 - 153 еден, а од стих 154 до крајот друг. Првиот е составен од 5 дактили, а вториот од 5 амфибраха, и бидејќи — како што вели понатаму академикот Михаило Д. Петрушевски — ... ни едниот ни другиот, иако се петнаесетерци, немаат ништо заедничко со ритамот на оригиналот ...“¹⁸

преведувачите на албански јазик малку ги респектирале метричките правила, ниту оние на грчката класична метрика, ниту оние на албанската метрика. Така, имаме едно големо мешање на бројот на слоговите во самите стихови, почнувајќи од десетерецот до шеснаесетерецот, а понекогаш и седумнаесетерец, а ритмичките акценти се во целосна дисхармонија. Се забележува дека преводот е направен без некое дотерување на стиховите, кое во вакви прилики е миогу потребно. Инаку, Есад Мекули знае да ни даде извонредни препеви, како што се *Горскиот венец на Пејтар Пејировиќ Њеџош*¹⁹ и *Смртта на Смаил Аџа Ченџиќ* на Иван Мажураниќ.²⁰

Интегралниот препев на албански јазик на Прличевата поема *Скендербеј* ќе се објави во Тирана во 1967 година, а една година подоцна, по повод 500-годишнината од смртта на Скендербеј, ќе се издаде и во Скопје.²¹

Всушност, според податоците со кои се среќаваме во предговорот на ова издание на албански јазик, односното дело на македонскиот романтичар долго време било во заборав. Во 1948 година делото е пронајдено во софиската библиотека „Васил Коларов“. Еден факсимил-примерок од овој ракопис и се подарува на Националната библиотека во Тирана, од кој, по транскрипцијата на Петраќ Пепо и Кочо Костаки, многу познатиот преведувач од старогрчки на албански јазик Спиро Чомора сериозно му се посветува на преведувањето, давајќи ни ја оваа поема препеана на албански јазик со врвни јазично-уметнички квалитета. Албанскиот препејувач стихот петнаесетерец и јампскиот ритам на оригиналот во албанската верзија не ги респектира: тој создава единаесетерци

¹⁷ Прличев, Григор, Скендербег, поема, прпеал Георги Сталев, „Кочо Рацин“, Скопје, 1961.

¹⁸ Прличев, С. Григор, Скендербеј, од грчкиот оригинал прпеал Михаил Д. Петрушевски, Македонска книга, Скопје, 1974, с. XV.

¹⁹ Petroviq, P. Njegosh, Kunora e maleve, Prishtinë, 1952.

²⁰ Mazhuraniq, Ivan, Vdekja e Smail Agë Çengiqit, Beograd, 1963.

²¹ Përliçev, Grigor, Skënderbeu, poemë, e përkthet Spiro Çomora, parathënien e shkruan Pepo, Petraq-Spasse, Sterjo, Një këngëtar i madh i Skënderbeut, „Flaka e vellazerimit“, Shkup, 1968.

со ритмички акценти на парните слогови 2, 4, 6, 8 и 10, како подоминантни, и на 6, 10 и 4, 8, 10. Ваквото отстапување на Спиро Чомора од оригиналот не е случајно направено. Напротив, препејувачот се базирал врз една веќе со векови создавана традиција на албански јазик кај тие поети-Албанци, кои интелектуално биле формирани под влијание на италијанската култура, а тоа значи и на италијанската поезија и сите видови стихови со непарни слогови (петерецот, седмерецот, деветерецот и единаестерецот) ги имаат позајмено од оваа италијанска поезија, и така ја збогатиле албанската метрика, во која, особено во народната метрика, биле доминантни, а и денес доминираат, стихови со парни слогови (шестерец, осмерец, десетерец, а ретко, многу ретко и четверец). Поаѓајќи од оваа традиција во албанската народна метрика, најголемиот албански поет романтичар, Наим Фрашери, спојува два осмерца со постојани ритмички акценти на непарни слогови 7 и 15 и така добива свој познат шеснаесетерец во својата идилична поема *Bagëti e bujqësia* (Овчарство и поледелство), издадена во Букурешт во 1886 година. Од друга страна, веднаш по него, првиот претставник на реализмот во албанската поезија, Андон Зеко Чајупи, базирајќи се на народната традиција, создадена во шестерец, спојувајќи ги стиховите римувани само како парни стихови и обединувајќи ги и фиксираниите ритмички акценти во нивните непарни слогови 5 и 11, создал дванаесетерец, кој брзо ќе се прифати и од другите поети тоски.²²

Спиро Чомора, при препевувањето на поемата *Скендербеј* од Прличев, покажал склоност кон денес најупотребливиот стах во албанската уметничка поезија, кон единаесетерецот со најчестите ритмички акценти на 4, 8 и 10 слог, а не кон единаесетерецот со акценти на 4, 7 и 10 слог, кој се нарекува и дантеовски, според примерот на Божествената комедија од Данте Алигиери. Од друга страна, склони да го респектираме мислењето на истакнатиот истражувач и проучувач на албанската метрика, на професорот Димитар Шутериќи, во прилог на ставот на Спиро Чомора при препевувањето на Прличевиот *Скендербеј*, би додале дека

„Единаесетерецот е еден полн и величествен стих, со успех употребуван до денес во албанската поезија, каде што тој зазема едно

²² Shuteriqi, S. Dhimitër, *Metrika shqipe*, Prishtinë, 1968; Hoxha, Hysni, *Struktura e vargut shqip*, Prishtinë, 1973, с. 28 - 46.

почесно место меѓу другите стихови. Тежок е и бара посебно внимание ...²³

Точно е дека определувањето за единаесетерецот на препејувачот Чомора му има овозможено една многу поголема креативна слобода. Така одејќи на една поголема ширина од оригиналот, тој на препенатиот стих, па и на целиот текст, напивно успеал да му ја даде природата на албанскиот јазик, но истовремено да ги зачува и сите идејно-естетски вредности и на Прличевиот оригинален текст. На тој начин вкупниот број стихови од 3.793 во оригиналот, зачуван и во македонскиот препен од академикот Михаил Д. Петрушевски, во препенот на Спиро Чомора е зголемен за 374 стиха, или вкупно 4.167.

Во 1981 година Редакцијата на „Флака е влазеримит“ во Скопје ја издаде Антологијата на македонската поезија,²⁴ составена од Атанас Вангелов, а во превод на албански јазик на Теки Дервиши. Во оваа антологија Григор Прличев е презентираан со три фрагменти од првата поема „*Сердарои*“, со вкупно 17 строфи, или 68 стихови, и со три други фрагменти од поемата „*Скендербеј*“, позајмени од препенот на академикот Михаил Д. Петрушевски. Првиот фрагмент од оваа втора поема ги опфаќа стиховите од 293 до 325, вториот стиховите од 807 до 835 и третиот фрагмент стиховите 2.115 до 2.116 и од 2.128 до 2.149, или вкупно 84 стиха. Преведувачот со успех го зачувал петнаесетерецот на оригиналот, иако во однос на ритмичките акценти требало да биде и повнимателен.

*

* *

Критичката мисла на албански јазик во неколку наврати се занимавала со еминентниот македонски автор Григор Прличев и со неговото големо дело. Речиси во сите случаи, како предмет на третирање, во прв ред била поемата *Скендербеј*. Така, на пример Петраќ Пепо и Стерјо Спасе, во предговорот кон интегралниот препен на поемата, под наслов „Еден голем поет на Скендербеј“, по изнесувањето на низа биографски податоци, се задржуваат, впрочем како што и беше цитирано во неколку наврата, на идејно-естетските вредности на поемата заклучувајќи дека

²³ Shuteriqi, S. Dhimtër, *Metrika shqipe*, Prishtinë, 1968, с. 44.

„Прличев својот херој го претставува со сите карактеристики на ликовите од Преродбата: Скендербеј не е водач на една платеничка или робовска војска, туку на една војска доброволци, во која секој војник, па оној најобичниот, *ја* има својата личност и знае зошто се бори.“²⁵

„Еден век на поемата „Скендербеј“ од Григор С. Прличев“²⁶ е насловот на трудот на д-р Радован Ивановиќ, објавен во *Јехона* бр. 1 - 2/1967 год. Ивановиќ се задржува на уметничките вредности на некои епизоди и сцени или слики во поемата (како што се набивањето на колец на Прличевиот Димко и на Андриќевиот селанец Радован во романот „Мостот на Дрина“), потоа на карактеризацијата и типизацијата на некои ликови (во прв ред, на Скендербег и Балабан првиот на компаративен план со Кочиќевиот Скендербег), истакнувајќи го на преден план јунаштвото на Скендербег, а пред се значењето на неговата праведна борба не само за Балканот, туку и за цела Европа (цитирајќи го и Волтер: „кога *и* византиските цареви би биле како Скендербег, тогаш Источната Римска Империја ќе се спасеше“²⁷), критичарот Радомир Ивановиќ ќе ја расчлени својата мисла, изречена многу концизно, дека

„Прличев е единствениот автор што во својот главен лик го гледа збирот од врвните особености на народот од кој потекнува главниот херој. Затоа и не го споредува со некој друг херој, оти вака изградениот лик треба да е над сите како со својот ум, така *и* со својата сила“.²⁸

Мојси Љуџифиу, во својот осврт „За која опсада зборува Прличев во поемата „Скендербеј“²⁹ по изнесувањето на една опширна историска фактографија, како да не убедува дека

²⁵ Përliçev, Grigor, Skënderbeu, poemë, e përktheu Spiro Çomora, parathënien e shkruan Pepo, Patraq-Spasse, Sterjo, Një këngëtar i madh i Skënderbeut, „Flaka e vëllazërimit“, Shkup, 1968, c. XVI.

²⁶ Ivanoviq, Dr. Radomir, Një shekull i poemës „Skënderbeg“ të shkrimtarit Grigor S. Përliçev, Jehona, nr. 1 - 2/1967, c. 9 - 18.

²⁷ Ибид, с. 14.

²⁸ Ибид, с. 12.

²⁹ Instituti Albanologjik i Prishtinës, Simpozium për Skënderbeun (9 - 12 maj 1968), Lutfiu, Mojsi, Për cilën beteje bën fjalë Përliçevi në poemën „Skënderbeu“. Prishtinë, 1969, c. 369 - 374.

„... битката што е претставена во Прличевата поема „Скен-дербег“ е онаа од втората опсада на Кроја, кога е убиен и самиот Балабан, а не онаа од третата опсада, како што ни тврдат критичарите на ова дело Петраќ Пепо, Стерјо Спасе и Ѓорѓи Сталев“.³⁰

Современиот македонски критичар Душко Наневски, на страниците на списанието „Јехона“ бр. 5/1977 година, ќе објави труд под наслов „Прличевиоѝ еѝ „Скендербеј“,“³¹ во кој доста опширно ќе третира низа актуелни прашања во врска со оваа поема. Критичарот Наневски, откако ќе констатира дека Скендербеј преку своето јунаштво се здобил со слава што ќе се претвори во легенда, додава дека

„токму од оваа легенда извира и инспирацијата на Прличев за да создаде за него (за Скендербега, наша забелешка, Ц. Г.) еден јуначки еп“³²

од кој, како што заклучува книжевниот критичар,

„... можат да ја учат историјата и големите и малите народи. Особено малите, кои, во ова време на будење, во „Скендербеј“ го гледаат поетското евангелие во патот на опстојноста и слободата. Затоа може да се рече дека на светски план Прличев е голем поет на малите народи“.³³

Во својот труд „Прличевиоѝ Скендербеј и Марин Барлеци“³⁴, објавен исто во списанието „Јехона“, колешката Љубинка Басотинова зборува за изворите што ги користел Прличев како историска фактографија и како поетска инспирација за поемата „Скендербеј“ и заклучува:

„... Прличев го користел и делото на Барлеци, во прв ред поради фактот што, трагајќи по извори за личноста на Скендербег, тој

³⁰ Ибид, с. 374.

³¹ Nanevski, Dushko, Epi i Përliçevit „Skënderbeu“, Jehona, nr. 5/1977, Shkup, c. 581 - 596.

³² Ибид, с. 583.

³³ Ибид, с. 594.

³⁴ Basotova, Lubinka, Skënderbeu i Grigor Përliçevit dhe Marin Barleti, Je-hona nr. 6/1978, Shkup, c. 737—758.

сигурно знаел и за оваа книга, која стана основа
за сите подоцнежни биографии на овој албански водач“.³⁵

Откако дава одговор на низа поставени прашања во врска со Прличевата поема „Скендербеј“, пасионираниот истражувач и познатиот критичар професор д-р *Светозар Бркиќ*, во својот научно-аналитичен труд „Прличевиот „Скендербеј“ — проблемите во него и околу него“,³⁶ на посебен начин ќе ја нагласи општествената функција на епот, потоа социјалниот и класниот карактер на епот и, откако ќе ја спореди со народната песна „Востанието против дахиите“, и со „Вечерата на кнезот“, а уште повеќе и со *Хомер*, ќе заклучи дека „... основниот принцип на овој еп (на Прличевиот еп „Скендербеј“ - наша забелешка, Ц. Г.) е етичкиот...³⁷ и ... етичкиот став што провејува низ целата песна, во овој еп достигнува целосна поетска убавина, ни овозможува целосно доживување и ни дава можност на крајот да ја сфатиме и да ја одгатнеме содржината. Значи, етичката кулминација е и поетска кулминација“³⁸.

По повод 90-годишнината од смртта на Григор Прличев, професорот д-р Томе Саздов³⁹ во списанието „Јехона“ ќе објави пригодна статија, во која ќе анализира низа моменти од „Автобиографијата“ на Прличев, кои се надоврзуваат со неговите други дела, а во прв ред со „Сердарот“. Својата пригодна статија професорот Саздов ќе ја заклучи со констатацијата дека

„Григор Прличев со своите книжевни дела го зазема првото место во македонската книжевност од минатиот век и рамноправно може да стои во редот на врвните југословенски писатели што создаваат во истото време“.⁴⁰

Пред да завршиме, да ја евидентираме и мислата на академикот професор Андрокли Косталари, кој во својот труд „Ликот на Скендербег во светската

³⁵ Ибид, с. 755/8

³⁶ Bërkiq, Svetozar, Skënderbeu i Grigor Përliçevit - problemet në të dhe rreth tij, Jehona nr. 9-10/1982, Shkup, с. 58-79.

³⁷ Ибид, с. 74.

³⁸ Ибид, с. 77

³⁹ Sazdov, Tome, Grigor Përliçevi (1830-1893), Jehona nr. 5-6/1983, Shkup, с. 78-92.

⁴⁰ Ибид, с. 92.

литература⁴¹ во врска со поемата *Скендербей* од Григор Прличев, ќе подвлече:

„Иако одбрал само една од драматичните епизоди од судирите на Албанците со поробувачот, Прличев успеал да ни долови големи слики епски типизирани, карактерот на еден цел народ и на неговиот водач. Големата заслуга на Прличев е во тоа што тој величествено го претставил и стратегот и војникот. Напишана за главниот херој *и* за неговите соборци, кои Прличев ги нарекува „џиновски синови“, достоинствени за хомеровски стихови, оваа поема е едно оригинално дело што со својот длабок реализам, преплетен со романтични изливи, со чисти и пламени човечки чувства, со силни ослободителни и демократски идеи, со својот богат и темпераментен јазик, без сомнение му припаѓа на најдобриот фонд од уметничката литература на балканските народи“.⁴²

Сите овие спомнати трудови, како и некои други што не успеавме да ги евидентираме, го популаризираат името и делото на Григор Прличев меѓу албанските читатели. Тие се еден добар патоказ за научните работници како треба и натаму да истражуваат и пред јавноста да презентираат вакви и слични теми, кои мошне позитивно влијаат за нашето денес — за поставување мостови и за што поголемо зближување не само меѓу нашите народи и народности, туку и многу пошироко.

ДЖЕВАТ ГЕГА

**О ИСТОЧНИКАХ ПОЭТИЧЕСКИХ ВДОХНОВЕНИИ ПРЛИЧЕВА НА ПОЭМУ
„СКЕНДЕРБЕЙ“ И О ПЕРЕДЕЛАНИИ СТИХОВ И КРИТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ НА
АЛБАНСКОМ ЯЗЫКЕ**

Р Е З Ю М Е

В этом тексте автор приводит источники, которые согласно исследований до сегодняшнего дня могли быть доступным Прличеву в связи с поэтическим вдохновением на поэму „Скендербей“. Также приведены и отзывы о этом деле в албанской литературной мысли после ее опубликования в Тиране 1967 году. Все эти приведены труды, заключает автор, популяризуют имя и дело Григора Прличева среди албанских читателей и одновременно означают дорожный знак построения мостов для большого сближения между нашими народами и народностями.

⁴¹ Instituti Albanologjik i Prishtinës, Simpoziumi për Skënderbeun (9-12 maj 1968), Kostallari, Androkli, Figura e Skënderbeut në letërsinë botërore, Prishtinë, 1968, с. 303-316.

⁴² Ибид, с. 314.

DŽEVAT GEGA

ABOUT THE SOURCES FOR POETIC INSPIRATION OF PRLIČEV FOR THE POEM
„SKENDERBEY“ AND FOR THE TRANSLATION AND CRITICAL
THOUGHT IN ALBANIAN

S U M M A R Y

Here the author quotes the sources which could have been at Prličev's disposal concerning the poetic inspiration of the poem „Skenderbey“. Also, in this article the echoes in the Albanian literary thought after its publication 1967 in Tirana have been given. All these mentioned works, concludes the author, makes the name and work of Grigor Prličev popular among the Albanian readers and at the same time it represents a road sign for making bridges and closer relations among our peoples and minorities.